

Pris 25 kr

Flygsanddrift på Måkläppen.

Flygsanden på Falsterbonäset

av Bertil Ringberg

»Han är bunden av vänliga armar från
gräs och blommor...«

Historik

Byggplatsen på Skanörs vångar liknade i våras närmast en sandöken och ger en uppfattning om hur det kan ha sett ut i historisk tid på Falsterbonäset (Fig 1). Ända sedan näset började bildas och höjde sig ur havet för ca 4 000 år sedan har flygsanden i områden utan växtlighet bildat både utbredda områden och dyner.

I den intressanta skriften *Resande över Ljungen*, skriven av Christian Kindblad och utgiven av Calluna (2003), kan man läsa hur folk upplevde flygsanden från Linnés Skånska Resa 1749 och in i början på 1900-talet. Det var i flera fall besvärligt för de resande att ta sig över Ljungen vid den tiden.

Linné skriver om färden till Skanör:
»Denna marken kallas allmänt Ljungen,

är mager och överhopad med flygsand, som uppkastas ifrån hafwet, så på den N, som S, sidan hwarigenom hela denna tracten är beströdd liksom med små ätteplatser af sand, hvilka mästedels öfwerst äro sönderbrutne af blåsten, och icke kunna läkas tillsammans.« Han beskriver sedan hur låg ljung och andra låga växter var det enda som band sanden i det skoglösa området. Om Falsterbo skriver han: »Flygsanden har kastat sig öfwer alla gator och Wägar.«

En av Linnés efterföljare som resande Abraham Hulphers skriver 1759 om Skanör: »Flygsanden har fördärfvat denna ort, så att intet annat än pil- och almträd kunna trifvas.«

På Kocks karta från 1763 betecknas hela södra sidan av Ljungen från Kämpinge till Falsterbo som flygsandfält med följande kommentar; »...hotar aldramäst Kämpinge By med en alldeles oundviklig undergång...«. I både Kämpinge och Falsterbo fick man

Hänt sedan sist

Kulturpenningen 2011

Callunas Kulturpenning 2011 delades ut vid »Julhoppet« i Kämpingehallen den 4 december.

Det tilldelades Kajsa Murrmark »För hennes enastående insatser som gjort Kämpinge Gymnastikförening till vad den är idag och som satt Kämpinge på världskartan«.

Företagsexpon

Liksom tidigare år fanns vi med på FEX på Standbaden i september och på Lorensdals julmarknad i november. Trots att vi inte kommit ut med någon ny bok under året, har vi sålt bra av de gamla. Särskilt på Lorensdal där det blev något av en rekordförsäljning.

Facebook

Calluna finns numera på Facebook. Det är ett försök att fånga upp den lite yngre delen av befolkningen. Där finns en genväg till vår hemsida och en blogg med kommentarer om föreningens aktiviteter. Några borde vi ju hitta bland 800 miljoner användare! »Gilla« oss gärna på Facebook!

Historiska kartor

Kartboken över Falsterbonäset blir lite försenad. Den var ju tänkt som årets stora julklapp :-), men kommer i stället under våren. Se även sidan 7.

Lena Franzén vars läsar-brev vi publicerade i förra numret fick fel mailadress under sin artikel. Så här skall det vara: franzén.lena@live.se

gång efter annan gräva fram sina kyrkor ur sanden. I Kämpinge gav man upp 1632 och rev kyrkan.

Under 1800-talet fortsatte flera resande att beskriva den skoglösa Ljungen och den besvärliga sanden i Skanör och Falsterbo. Först 1889 beskriver Malmöläkaren Constantin Brandberg sanden i positiva ordalag. I en insändare i Skånska Aftonbladet med rubriken »Sveriges blifvande första hafsbadort.« beskriver han hur man i Falsterbo lyckats tämja flygsanden: »Han är bunden af vänliga armar från gräs och blommor, och präktiga trädgrupper af alm, asp, och i synnerhet barrträd ha uppstått öfver allt. Den bröstsvage kan här dväljas i barrdoft, som ingalunda försämras af vindarna från tvenne haf, som omsusa denna lyckliga udde«. Brandberg förebådar härmed utvecklingen av Falsterbo som badort i början av 1900-talet.

På Ljungen planterades tall för att stoppa sanddriften huvudsakligen efter 1850 och en tacksamhetens tanke skall skänkas prosten Carl Jacob Collin och alla andra som planterade träd.

Hur bildades dynerna?

Flygsanden består till större delen av kvartskorn, som ger den dess ljusa färg. Kvartskornen härstammar från kvartsen i det svenska urberget av granit och gnejs och är resultatet av en lång nedbrytningsprocess, som sträcker sig över hundratals miljoner år.

Sanden är mycket lätttrörlig i vinden. Den som vandrat bland dynerna längs stranden en stormig dag vet också att flygsanden har en blåstrande verkan, som kan kännas direkt obehaglig. Sandstormen kan i det avseendet jämföras med upplevelsen av en snöstorm, som kalla dagar pinar ansiktet med sina iskristaller.

Det material, som vinden eroderat vid stränderna avlagras som flygsand och bildar dyner. Dessa finner man idag främst längs Falsterbonäsets stränder utmed Östersjön och Öresund.

Kustdynerna mellan Kämpinge och Skanör.

Kustdynerna längs Falsterbonäsets stränder varierar i höjd. Dynerna i Kämpinge är 1-2 m höga över havet och är belägna ovanför en smal stenig strand. Dynerna ökar snabbt i höjd och är upp till 6 m höga mitt i Kämpingebukten nedanför Östersjövägen (Fig. 2).

Där är stranden idag som bredast. Sambandet mellan breda stränder och höga dyner gäller hela sträckan Kämpinge-Skanör liksom sambandet mellan smalare stränder och lägre dyner.

I Ljunghusen är stranden bredast och dynerna högst och bredast nedom

Fig.1. Byggplats på Skanörs vångar i maj 2011, en öken av flygsand.

Storvägen, där de når 6 m över havet (Fig. 3). Även i Falsterbobukten finns de högsta dynerna där stranden är som bredast nämligen vid Strandbaden. Där når de äldsta, högsta trädbevuxna dynerna 9-10 m över havet medan de yngre, framföriggande, närmare stranden, är 3-4 m höga (Fig. 4). Även från Strandbaden ända bort till och förbi Falsterbo GK:s klubbhus finns två generationer dyner, men är där något lägre.

I Falsterbobukten blir dynerna lägre från Strandbaden mot Kämpinge där stranden är smalare. Ännu längre bort minskar dynerna ytterligare i höjd där Svanrevet som begränsar lagunen vid Ängsnäset, skjuter ut. Kustdynen faller där i höjd från 3 m till 1 m över havet vid öppningen till lagunen. Den fallande höjden beror på att reveln där blir allt yngre och att vinden därmed

Fig.2. Flygsanddyner nedanför Östersjövägen i Kämpingebukten. Träd på de äldre dynerna. Badhytter bakom och i dynerna. Smalare strand och lägre dyner mot Kämpinge (t.h).

haft mindre och mindre tid att bilda dyner.

På Måkläppen når dynerna högst ca 2-3 m över havet. Ön översvämmas då och då varvid stränderna och dynerna eroderas och sanden försvinner ut i havet. Smala stränder och begränsad bildningstid ger där upphov till de låga dynerna på samma sätt som vid Ängsnäset (omslagsbilden).

Från Falsterbo fyr mot Skanör sjunker den yttre dynen successivt i höjd ned till mindre än 1 m trots en bred strand. Denna strand, som utgör Måkläppens förlängning, är där allt yngre

Fig. 3. Flygsanddyner nedanför Storvägen i Ljungshusen. Badhytter uppflyttade bakom dynerna.

Brev till kommunen

I samband med att vi visade bildspelet *Sillabör till snabbköp*, tog man upp frågan om översiktsplanen med exploatering av området kring Norrjevägen.

Efter diskussion i styrelsen kände vi att detta var en kulturhistorisk fråga som vi borde ha synpunkter på och därefter skickade vi citerade skrivelse till kommunens Avdelning för Tillväxt och Samhällsbyggnad:

Angående Översiktsplan för området kring Norrjevägen i Höllviken

Kulturföreningen Calluna ser med oro på de planer som framkommer i översiktsplan för Östra Höllviken 2010/0911 KS 20107234. Vi tänker då på den exploatering av mark söder om Henriksdalsvägen i Höllviken. I en artikel i SDS 2011-11-07 får man sin oro bekräftad. Ur kulturhistorisk synpunkt bör man inte planlägga någonting förrän detta förhistoriska område är undersökt av arkeologer.

Detta är en forntida boplat, med lämningar efter de första människorna som bodde i Skåne. Det är av stor vikt att området blir vetenskapligt undersökt. Redan nu har tusentals fynd registrerats och bland dessa finns fynd som man kan förmoda är över 12000 år gamla. Detta innebär som sagt att de första människorna i Skåne och Sverige bodde här. Fornminnesmärkning finns bara på delar av området, då man egentligen inte vet hela utsträckningen av området. Ansvariga myndigheter måste med hänsyn till framtiden ta på sig ansvaret att området blir undersökt, innan planerna på expansion i området blir beslutade.

För Kulturföreningen Calluna Höllviken 2011-11-10. Ingemar H Johansson, ordförande och Christian Kindblad, sekreterare.

Flygsanden på Falsterbonäset, forts.

och högre dyner har inte hunnit bildas. De inre dynerna vid badhytterna är däremot högre och når ca 5 m över havet nedom nedfarten från Flommens GK:s klubbhus och är ungefär lika höga upp till Slusan, dvs. 5 m, med en enstaka kulle som når 7 m över havet. Från Slusan ökar stranden i bredd mot Skanörs hamn och där når dynerna som högst 10 m över havet (Fig. 5).

Norr om Skanörs hamn, på den s.k. Badreveln, höjer sig dynerna närmast stranden 2 m över havet och innanför badhytterna finns ca 1 m högre dyner i tallskogen. Cirka 1 km från piren i Skanörs hamn är dynerna vid sjömärket ca 2 m höga och närmast stranden ca 1 m, en höjd som sedan består längs Badrevelns strand mot norr. Precis som vid Falsterbosidan betyder även här att en smal, allt yngre strand medverkar till de låga dynerna.

Dynerna vid Falsterbo kyrka

I Falsterbo når dynerna mellan Falsterbo kyrka och museet 9-10 m över omgivningen. Den höga höjden kan delvis vara en följd av att kyrkan frilagts från sand sedan den byggdes på 1300-1400-talet. Gene-

rationer av Falsterbobor har hjälpt till med detta under hundratals år och ända in på 1900-talet. Man kan också förmoda att medeltida husgrunder översandats och döljer sig under dynerna.

Dynernas ålder

Flygsanddynerna på Måkläppen och de låga revlarna är, som tidigare nämnts, unga och yngre än sitt underlag. Exakt hur gamla de är kan emellertid inte fastställas, eftersom de i omgångar översvämmats, eroderats och byggts upp på nytt.

Vid slutet av 1950-talet började ön växa kraftigt och är successivt yngre till 1997 då ön växte så att den blev landfast. Bilder från tidigt 1900-tal visar att dynerna var högre än nu och ca 4-5 m höga. Yngst är de låga dyner, som ligger längs den breddade stranden från fyren mot Skanör. De låga dynerna på Svanrevet är bildade efter 1970. Då började reveln bildas och är yngre ju längre ut man kommer vid inloppet till lagunen.

På den s.k. Badreveln är dynerna låga pga. av att reveln successivt eroderats av havet och flyttats mot

Hovbacken efter det att Skanörs hamn byggdes 1879-1881. Badrevelns snabba, ännu pågående tillväxt och den smala stranden har sedan dess endast möjliggjort låga flygsanddyner

Medan de låga dynernas maximalålder på Måkläppen, Svanrevet och Badreveln ungefärligen kan bestämmas pga. kännedom om när underlaget bildades, kan inte de höga inre dynernas ålder bestämmas på samma sätt. Foton från tidigt 1900-tal och senare visar Falsterbonäsets badstränder och ger värdefull ledning. Fotona tyder på, liksom intervjuer med äldre invånare, att de höga kustdynerna byggts på i omgångar under hela 1900-talet.

Bilder från tiden då Falsterbohus var nybyggt 1910 visar att dynerna då var endast ett par meter höga. Badhytterna stod då på stranden och flyttades på 20-talet upp på dynerna (Fig.6). Många badhytter översandades så sent som på 1960- och 1970-talet. För att undvika översandning flyttades många badhytter

Fig.4. Cirka tio meter höga flygsanddyner vid Strandbaden i Falsterbobukten.

Fig.5. Cirka tio meter höga flygsanddynor vid Skanörs hamn.

själva sanden och inte skapa nya stigar i den ömtåliga strandrågen och annan växtlighet.

Tack till alla de boende på Falsterbonäset som har hjälpt mig genom att visa egna foton av dynerna. Ett särskilt tack till Ove Kristersson, Falsterbo. Han har sedan länge följt och registrerat utvecklingen av såväl stränderna som flygsanddynerna.

Bertil Ringberg

(Artikeln har tidigare publicerats i FNF.s Natur i Sydväst nr.2, 2011).

Fig.6. Låga flygsanddynor på 1920-talet vid Falsterbohus.

då upp bakom de nu upp till 7 m höga dynerna. Detsamma visar bilder från Höllviken och Ljunghusen. Även där är badhytterna flyttade och står nu bakom höga dyner. Gropar efter översandade badhytter finns också kvar. Träden på de höga dynerna längs hela näsets Östersjöside måste ha planterats eller självsått sig efter dynernas bildning. Sanddriften fortsätter på sina håll än idag.

Bilder tagna på Flommens golfbana och nedanför på stranden visar att badhytterna stod på gräset, inga dyner syntes från klubbhuset och flygsanddynerna var mycket låga på stranden ända fram till mitten av 1970-talet. Numera är dynerna längs Flommen dubbelt så höga (ca 5 m) med badhytter, som är delvis översandade och ligger i dynernas bakkant eller ligger uppe på desamma. En bild av Skanörs hamn från 1969, när den nya, yttre piren är byggd, visar fortfarande låga dyner invid hamnen. Dynerna som nu har översandade många badhytter och är upp till 10 m höga måste således ha bildats på 1970-talet och senare.

Det förefaller således som om de högsta dynerna längs Näsets stränder har bildats sent på 1900-talet.

Tillgången på material för vinderosion måste ha ökat kraftigt då Måkläppen började växa i slutet på 50-talet, då Svanrevet växte ut fr.o.m. 1970-talet och då Badreveln samtidigt växte norr om Skanör. Man kan förmoda att transporten av havssand från Sydsåne i öster även breddade stränderna. Särskilt vid lågvatten fick vinden nya möjligheter att bearbeta den blottade havssanden. Detta gav i sin tur upphov till mer flygsand och högre dyner.

Skydd av dynerna i framtiden

I framtiden måste dynernas växtlighet skyddas så att en förnyad vinderosion och sandflykt inte påbörjas. Alla som promenerar utmed stränderna skall helst gå på

Strövtåg kring fd »Jönssons«

När man idag ser på den plats där en gång Kämpinge Strandhotell låg blir man rätt beklämd. Det enda till min glädje hittade var stängen vid parkeringsplatsen. Där står fortfarande KS (Kämpinge Strandhotell) i snirklade bokstäver. Ack ja hur många hurrarop och leven har här utropats under alla år. Otaliga, man kan inte räkna dem alla. Så idag, nerslitna baracker, tomt och utan skötsel, allt bara väntande på rivning och ny exploatering. En exploatering som inte kan mäta sig med den man en gång utropade med klang och jubel. Slutet av 1980-talet var det de stora visionernas tid. På Strandhotellets »Jönssons« i Höllviken tomt skulle byggas ett konferenshotell med 120 rum, med golfgreen och många andra faciliteter. Projektet bantades efterhand och det slutade i att det inte blev någonting. Det blev i stället restaurang Bärnstenen som bytte namn till Whitesands, alltihop i betydligt mindre skala, som senare också försvann och området med

kvarvarande byggnader har inte använts på årtal. Nu projekteras för +55 lägenheter, kanske kan detta bli verklighet?

ihj

PS. Du kan läsa mer om restaurang och sommarlivet i boken *Kämpinge – fiske, jordbruk och sommarliv*.

Historiska kartor över Falsterbonäset

För mig är kartor fascinerande. De ger en mängd information som inte går att få på annat sätt. Tanken på att göra en bok med ett urval av alla de olika kartor som producerats över Falsterbonäset med Ljungen har länge legat och grott i bakhuvudet och nu är den på gång. Tyvärr hann vi inte färdigställa den före jul, men den kommer under våren i stället.

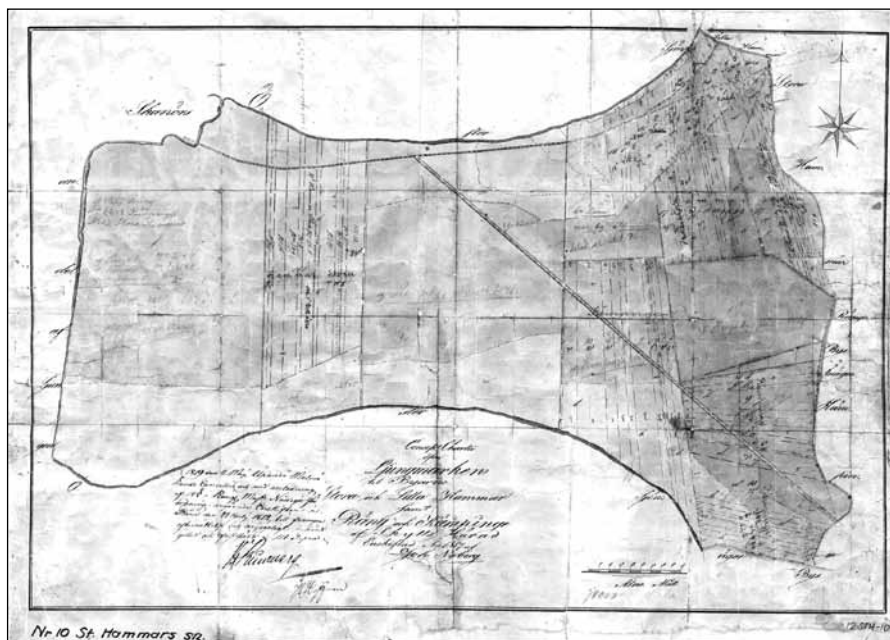
Tanken är att dels visa Skanör och Falsterbos utveckling och dels österbyarnas förändring. Till byarna hör Stora och Lilla Hammar, Räng och Kämpinge. De hade alla del i den stora ljunghusen som stäckte sig från Skanör till Stora Hammar. Det var en mil av öde ljunghusen utan ett enda träd mer än kring själva bykärnorna.

Ljungen delades 1780 och enskiftades 1817 liksom byarna åren 1815-1817 och allt detta har dokumenterats med hjälp av kartor och vidhängande beskrivningar. Lantmäteriet har under de senaste åren digitaliserat mer än en miljon kartor och gjort dem tillgängliga på nätet. Men för att göra en bok behövs bättre upplösning än så. För att kunna uppleva kartorna med alla detaljer och färger så kommer boken att tryckas i A3-format, det är dubbelt så stort som denna sida.

Urvalet blir svårt, men skall spegla förändringen från ljunghusen till sommarstuge- och villasamhälle. Landsvägen, järnvägen och kanalen förändrade landskapet och gjorde Skanör och Falsterbo tillgängliga för exploatering.

När järnvägen anlades 1904 byggdes det ingen station i Höllviken. Orten fanns helt enkelt inte då! En mindre hållplats tillkom 1911, men skulle du mot Vellinge fick du stiga av tåget i Fotevik och köpa biljett! Först 1925 fick Höllviken en riktig station och sommarstugebygandet kunde skjuta fart.

Skanör och Falsterbo låg helt isolerade på sin halvö fram till att

hamnen kom till 1882. Järnvägen öppnade upp för Malmöborna att komma hit ner och bada, men ännu mer kom nog den breda betongvägen mellan Ljunghusen och Skanör att betyda då den invigdes 1933.

Allt detta skall vi försöka få med i kartboken, men också halvöns förändrade form, skogens utbredning under 1800-talet och Måkläppens tillväxt skall också gå att utläsa ut kartornas böljande linjer.

Concept Charta öfver Ljunghusen 1819 til Byarne Stora och Lilla Hammar samt Räng och Kämpinge af Skytts Härad. Enskiftad År 1817 af Joh. Nyberg

Sist men inte minst är varje karta ett konstverk. Stor möda lades ner på deras utformning och allt ritades för hand. I några fall skall vi även visa »konceptkartorna«, dvs. de kartor som lantmätarna hade med sig ut i fält och som bildade underlag för den färdiga, renritade kartan.

chk

På Ljungen ges ut av
KULTURFÖRENINGEN
CALLUNA

Styrelse
Ingemar H. Johansson
Christian Kindblad
Eila Mårtensson
Bertil Björck
Rune Bengtsson
Thomas Törnqvist

Redaktör
Christian Kindblad, *chk*
christian.kindblad@telia.com

Ansvarig utgivare
Ingemar H. Johansson, *ihj*
calluna@tele2.se

Grafisk form
Christian Kindblad

Tryck
Holmbergs, Malmö

Adress
Kulturföreningen Calluna
Västra Mölledalsvägen 18
236 34 Höllviken
040-45 11 48

Callunas hemsida
www.calluna.nu

Medlemskap
Sätt in 130 kr på vårt konto
plusgiro 250862-0

Tidningen utkommer
med 3-4 nummer per år.

Återge gärna våra artiklar
men ange alltid källan.

Ljung, Calluna vulgaris

KULTURFÖRENINGEN
Calluna
DÅ OCH NU PÅ LJUNGEN

Skollovskolonierna
på Ljungen
av Ingemar H Johansson
130 kr.

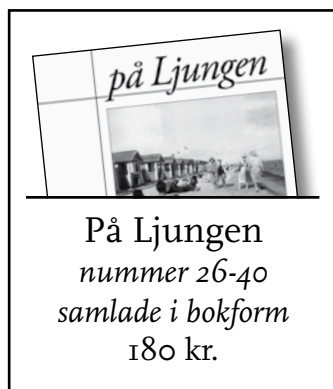
Falsterbohus
– med tårna i sanden och
klackarna i taket
180 kr

Kämpinge
av Ingemar Johansson
och Christian Kindblad
170 kr.

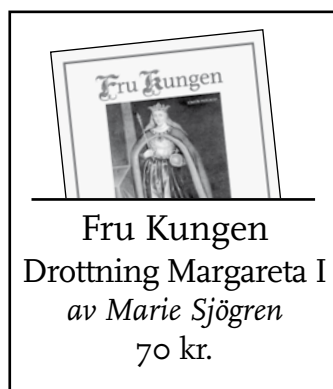
På Ljungen
nummer 1-25
samlade i bokform
180 kr.

På Ljungen
nummer 26-40
samlade i bokform
180 kr.

Skanör och
Falsterbos historia
från A till Ö
av Christer Melin
95 kr.

Fru Kungen
Drottning Margareta I
av Marie Sjögren
70 kr.

Posten i Skanör
och Falsterbo
av Lars Dufberg
80 kr.

Från Sillabör
till Snabbköp
av Ingemar Johansson
och Christian Kindblad
160 kr. Nu 100 kr.

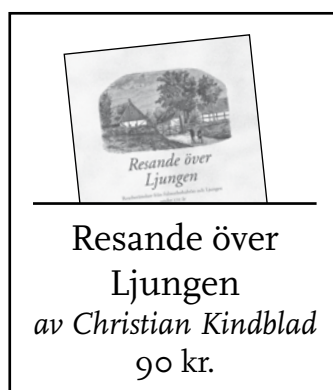
Tåget har gått!
av Christian Kindblad
50 kr.

Historier från
Skanör
av Anders Carlsten
130 kr.

Stinsen i
Falsterbo
av Stig Mårtensson
125 kr.

Resande över
Ljungen
av Christian Kindblad
90 kr.

Ett stycke
kanalhistoria
av Sven Lundström m.fl.
50 kr.

Höllviken
– bilder och minnen
från förr
125 kr.